

8. Лютова О.П., Моніна Г.О. Корекційна робота з дітьми з РДА. *Інклюзивна освіта (Скарбничка для батьків, вчителів та студентів)*. 2020. № 5. С. 51 – 67. URL: <https://inklyuzivna-osvita.webnode.com.ua/diti-z-rannim-dityachim-autizmom/korektsijna-robota-z-ditmi-z-rda/>

9. Рібсун Ю.В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток. *Навчально-методичний посібник*. Львів, 2020. 264 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpratsivnykiv-ospotreby/Ribtsun-Uchni-poch-kl-iz-tyazh-porush-movl-navch-ta-rozv.pdf>

10. Тема 5. Ігри в корекційній роботі з дітьми із раннім дитячим аутизмом. URL: <https://mydocx.ru/12-78201.html>

Ніколова В.В.,

методист Хмельницького обласного
навчально-методичного центру
психологічної служби ХОІППО

Розвиток критичного мислення як однієї із значущих характеристик формування успішної особистості вчителя та учня

*Не бійся змін, або твої мрії
залишаться мріями*
У. Мізнер

У статті розглянуто феномен критичного мислення, виокремлено його ключові характеристики; проаналізовано етапи та фази критичного мислення; охарактеризовано ознаки, які притаманні особистості з розвиненим критичним мисленням; визначено умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до критичного мислення.

Ключові слова: мислення, критичне мислення, особистість, розвиток особистості, компетентність педагога.

Зміни, що відбуваються в сучасному українському освітньому середовищі, відбивають тенденції розвитку світової освіти, вимагають від вчителів переорієнтації освітнього процесу на забезпечення ефективних умов для розвитку в учнів критичного мислення, про що йдеться в Концепції Нової української школи. За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі й володіти іншими сучасними вміннями [3].

Заклад освіти, натепер, має відігравати важливу роль: не лише навчати, а й допомагати школярам стати поінформованими, активними, самостійними і творчими особистостями, здатними адаптуватися до стрімких змін у світі, вирішувати складні проблеми, критично ставитися до обставин, порівнювати альтернативні точки зору та приймати зважені рішення. Формування такої особистості, яка здатна критично мислити, вимагає нових підходів, умов і до навчання. Встановлено, що учень, який вміє критично мислити, володіє різноманітними способами інтерпретації й оцінки навчальної інформації, здатний виділяти в тексті протиріччя, типи присутніх у ньому структур, аргументувати свій погляд, опираючись не тільки на логіку, але і на уяву співрозмовника.

Сьогодні залишається актуальним твердження видатного американського мислителя минулого століття Джона Дьюї, що фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в наданні інформації учням, а в тому, щоб розвивати критичний спосіб мислення, навички мислення, котрі дають змогу адекватно оцінювати нові обставини і формувати стратегію подолання проблем, які у них криються.

Мислення є складним психологічним і соціально-історичним феноменом, предметом комплексних, міждисциплінарних досліджень. Мислення на відміну від інших процесів життєдіяльності індивіда відбувається відповідно до певної логіки й виникає в

проблемній ситуації. У структурі мислення можна виділити наступні розумові операції: порівняння, аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація та ін. У мисленні кожної людини є свої особливості, включені у відносно стійку структуру розумових здібностей. Ці розходження в мисленні називають якостями розуму [6].

Серед розмаїття видів мислення існує й розподіл на творче та критичне мислення. Такий підхід уперше був застосований у працях американських психологів (Г. Ліндсная, К. Халла, Р. Томпсона). Учені визначили творче мислення як мислення, результатом якого є відкриття принципово нового чи удосконаленого вирішення того чи іншого завдання, а критичне мислення – це перевірка запропонованих рішень з метою визначення галузі їх можливого застосування. Творче мислення, спрямоване на створення нових ідей, а критичне виявляє їх недоліки й дефекти. Для ефективного вирішення завдань необхідні обидва види мислення [4].

Проблема розвитку критичного мислення є одним із загальнонавчальних напрямів у закордонній педагогіці й психології.

Зокрема, над цим питанням працювали Д. Брунер, Дж. Гілфорд, М. Ліпман, Д. Стил, Ч. Темпл, С. Уолтер, Д. Халперн, В. Оконь та інші. Дослідження розвитку критичного мислення спираються на загальні принципи й закономірності, розроблені вітчизняними вченими, такими як: В. Біблер, А. Брушлинський, Д. Вількеев, Н. Дайрі, З. Калмикова, Г. Костюк, І. Лернер, О. Матюшкін, С. Максименко, М. Махмутов, С. Рубінштейн, Б. Теплов, О. Тихомиров, В. Шубинський. У педагогіці ці питання розроблялися С. Векслером, С. Заір-Беком, М. Кларінім, А. Ліпкіною, О. Марченко, І. Мороченковою, Л. Рибалкою, В. Синельниковим, Р. Суровцевою та іншими.

Зокрема, у роботах Б. Теплової та С. Рубінштейна зустрічаємо думку, що феномен критичного мислення ототожнюється з якістю розуму. А саме, Б. Теплов стверджував, що вміти оцінювати роботу думки, це і є критичне мислення. У ситуаціях, коли людина стикається з багатьма варіантами вирішення проблем, С. Рубінштейн пов'язує критичне мислення зі здатністю перевірити певні гіпотези у різних ситуаціях.

Критичне мислення є складним процесом, який починається із ознайомлення з інформацією, а завершується прийняттям певного рішення та складається з кількох послідовних етапів: сприйняття інформації з різних джерел; аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору; зіставлення з іншими точками зору; добір аргументів на підтримку обраної позиції; прийняття рішення на основі доказів [5].

Методики критичного мислення пройшли апробацію в різних країнах. Це ґрунтовно досліджена модель, за якою навчаються найефективніше. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень.

Мислення може бути критичним, тільки коли воно має індивідуальний характер. Ознакою сформованості критичного мислення є вміння аргументовано висловлювати власну думку, а також доводити певні переконання.

Для формування критичного мислення вчителів з учнями повинен пройти через три стадії:

- *виклику* (пробудження інтересу);
- *стадії реалізації змісту* (осмислення матеріалу під час роботи над ним);
- *рефлексії* (узагальнення, підведення підсумків).

Завдання фази виклику: актуалізувати в учнів знання та зв'язки з матеріалом, який вивчається; пробудити пізнавальний інтерес до матеріалу; допомогти учням самим визначити напрям при вивченні теми.

Завдання фази реалізації змісту: допомогти активно сприймати навчальний матеріал; допомогти співвіднести старі знання з новими.

Завдання фази рефлексії: допомогти самостійно узагальнити навчальний матеріал; допомогти самостійно визначити напрям подальшого вивчення матеріалу.

У результаті: учні переробляють нові знання на власні; запам'ятовують матеріал, так як розуміють його; активно обмінюються думками; удосконалюють і поповнюють словниковий запас; складається різноманітність міркувань; вибір правильного варіанту;

застосування технологій розвитку критичного мислення під вивчення навчальних дисциплін створює додаткову мотивацію до навчання; системне запровадження цієї технології призводить до того, що учні поступово опановують її не тільки як навчальну технологію, вміння самостійно вчитися, критично мислити, але і використовують свої знання у житті.

Орієнтування учнів на критичне осмислення себе, свого образу, своїх вчинків залежить від уміння педагогів пов'язувати навчальний матеріал з проблемами, які хвилюють дітей.

Та, на жаль, не всі вчителі вміють розвивати цю якість в учнів, вони, в певній мірі, самі не знають, що таке критичне мислення, не обізнані з цим поняттям, не розуміють соціально-психологічного значення критичного мислення як для життя людини, так і для суспільства. Часто поняття «критичне мислення» плутається з критичністю, тобто вмінням щось або когось критикувати.

Також критичне мислення не слід плутати з:

- простим запам'ятовуванням (пам'ять комп'ютера набагато ширша, ніж наша, але це не значить, що комп'ютер може мислити);
- розумінням складних ідей (коли ми працюємо над розумінням чужої ідеї, наше власне мислення пасивне – ми лише сприймаємо те, що створив хтось інший);
- творчим/інтуїтивним мисленням (мозок творця працює несвідомо – у цьому й головна відмінність).

Критичне мислення – це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Головним чином йому притаманні такі властивості, як усвідомленість та самовдосконалення.

Мета сучасної освіти – це не людина, що оволоділа сукупністю певних знань, умінь, навичок, а це – творча, самостійна, вільна особистість, здатна до саморозвитку й засвоєння потрібних в житті знань, умінь та навичок. Якщо учень перестає відчувати себе лише об'єктом зовнішніх впливів і перетворюється на суб'єкта освітнього процесу, здатного самостійно засвоювати, оцінювати й використовувати знання, то можна тоді говорити про розвиток особистості [1].

Критичне мислення дає інструменти, щоб зробити власне життя більш осмисленим і успішним. Цим мисленнєвим операціям можна та необхідно навчати, а далі – вдосконалювати їх, тренувати. Бо людина – єдина істота в світі, яка може мислити критично. І саме заклад освіти є ідеальним середовищем для цього, а педагог – має бути провідником цих змін, стимулювати учнів до роздумів, уважно вислуховувати їхні міркування.

Серйозним недоліком в освітньому процесі є нав'язування педагогом своїх світоглядних норм, позицій, догм. Учень повинен мати право на власний світогляд, а завдання вчителя – давати правову та іншу інформацію і вчити дитину робити вибір. Педагогам потрібно відкинути звичку, навіть після широкої дискусії, пропагувати єдине правильне рішення. Розглядаючи будь-яку проблему, необхідно забезпечити можливість для роздумів учнів, сумнівів, пошуків істини.

Важливі *ключові характеристики*, які має критичне мислення:

- Свобода та самостійність (здатність висловити ідею незалежно від інших).
 - Інформація для нього – відправна, а не кінцева точка для розвитку (щоб народити зважену думку потрібно опрацювати величезну кількість матеріалів).
 - Починається з постановки питань та проблем, які потрібно вирішити (перший крок до того, аби навчити учнів критичному мисленню полягає в тому, щоб допомогти їм розгледіти безкінечну кількість питань навколо).
 - Використовує переконливу аргументацію (коли людина знаходить власне вирішення і підкріплює його розумними доказами).
 - Є соціальним процесом (будь-яка думка перевіряється, відточується тоді, коли ми ділимося нею з іншими; коли ми сперечаємось, обговорюємо, заперечуємо, обмінюємося думками з іншими – ми поглиблюємо свою позицію).
- Критично мислячі люди не квапляться з висновками. Це означає, що вони розглядають усю доступну інформацію й оцінюють її критично, перш ніж зайняти власну

позицію. Критично мислячі люди відкриті й не упереджені, вони поважають думки інших людей, навіть якщо не згодні з ними.

Сучасний вчитель, який мислить критично, має бути самостійний у своїх судженнях, тонко відчувати проблеми у своїй діяльності, гнучко підходити до пошуку їх вирішення та бути відкритим новому досвіду в світі, який постійно змінюється. Педагогічне мислення має бути рефлексивним за своєю суттю, побудованим на відкритості до проблем і труднощів повсякденної практики, готовності їх приймати і вирішувати на основі своїх особистих переконань і цінностей, а не за нав'язаними шаблонами. Д. Халперн виділяє такі важливі якості, властиві людині, яка володіє критичним мисленням:

- готовність до планування (вміння стримувати свою імпульсивність і складати план своїх дій);
- гнучкість (відсутність ригідності і догматизму в мисленні, готовність розглядати нові варіанти, прагнення прояснити складні для себе питання, змінювати свою точку зору);
- наполегливість (готовність взятися за вирішення завдання і не відступати, допоки воно не буде вирішено);
- готовність виправляти свої помилки (вміння визнавати, а не виправдовувати свої помилки, вчитися на них, вміння бути відкритим до критики оточуючих);
- усвідомлення (спостереження за власними розумовими діями, тобто по суті, рефлексивний самоконтроль);
- позитивна установка на критичне мислення (активне прагнення навчитися мислити критично) [7].

У свою чергу, Д. Чаффі доповнює перелік ознак, за допомогою яких можна визнати себе як людину, що критично мислить:

- відкритість до інших думок, тобто здатність уважно прислухатися до інших поглядів, оцінювати різні шляхи вирішення проблеми;
- компетентність – прагнення обґрунтовувати свою думку за допомогою реальних фактів і знання справи;
- інтелектуальна активність – виявлення інтелектуальної ініціативи у конфронтаційних ситуаціях, неабайдуже сприйняття подій;
- допитливість – вміння проникнути у сутність джерел інформації;
- незалежність мислення – відсутність побоювання непогодження з групою, нездатність до некритичного слідування думкам інших;
- вміння дискутувати – уважне ставлення до протилежних думок, вміння висувати ідеї, які об'єднують;
- проникливість – здатність до проникнення у сутність питання, явища, інформації, не розпорошуватися на дрібні деталі;
- самокритичність – розуміння особливостей свого мислення, своїх «окулярів» тощо.

З перерахованих вище особистісних якостей людини, що характеризують її як критично мислячу, більшість складають необхідний перелік для психограми сучасного вчителя. Безумовно, щоб свідомо розвивати в собі рефлексивну здатність та критичне мислення, педагог повинен бути переконаний в її цінності та значущості для своєї професійної діяльності. При цьому думаючий вчитель має добре усвідомлювати свої сильні і слабкі сторони. Він має бути наполегливим у пошуку потрібного для себе рішення, не панікувати і не переходити в «глуху оборону» в разі помилок, чесно зізнаватися собі й іншим, з гідністю приймаючи об'єктивну критику тощо. Критично та рефлексивно думаючий вчитель відкритий до діалогу, як внутрішнього, так і зовнішнього [2]. Отже, такі якості можна розвивати в суб'єктів освітнього процесу лише на базі діалогової взаємодії.

Що ж дає людині, як особистості, критичне мислення?

1. Відчуття свободи власної волі.

2. Розширення горизонтів (бачення світу стає ширшим, глибшим, цікавішим).

3. Можливість знаходити і приймати певні важливі істини для себе.
4. Глибоке розуміння себе, своїх цінностей та потреб.
5. Сміливість приймати рішення.
6. Гнучкість та краща адаптація до змін.
7. Врівноваженість і спокій (людина, яка мислить критично, має більше шансів зрозуміти свої потреби та робити те, що не суперечить її внутрішнім переконанням, а відповідно – менше жаліти й розчаровуватися у зробленому).
8. Здатність протистояти інформаційному тиску – не брати на віру все, що читаєш, а перевіряти, аналізувати і приймати виражені рішення.
9. Вміння знаходити та знешкоджувати маніпуляції.
10. Толерантність до думок іншого.
11. Екологічне ставлення до членів колективу/групи/класу, але водночас вміння орієнтуватися, в першу чергу, на свої власні цінності і не піддаватися тиску певних групових норм.

До речі, всі перелічені вище пункти можуть збагатити життя як педагога, так і учня. Звісно, для їхнього досягнення потрібна щоденна практика для нашого мислення. При цьому учням потрібні свої інструменти для розвитку критичного мислення, а педагогам – свої.

Не можна виділити чіткий алгоритм дій педагога з формування критичного мислення у дітей. Але можна виділити певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до критичного мислення. Головними з них є такі:

1. Час. Діти повинні мати достатньо часу для збору інформації за даною проблемою, її обробки, вибору оптимального рішення. Робота з формування критичного мислення може вестись не тільки на уроці, а й перед ним, і після нього.
2. Очікування ідей. Учні повинні усвідомлювати, що від них очікується висловлення своїх думок та ідей у будь-якій формі, їх діапазон може бути необмежений, ідеї можуть бути різноманітними, нетривіальними.
3. Спілкування. Школярі повинні мати можливість для обміну думками. Внаслідок цього вони можуть бачити свою значущість і свій внесок у розв'язання проблеми.
4. Цінування думок інших. Вихованці повинні вміти слухати і цінувати думки інших. При цьому вони мають усвідомлювати, що для знаходження оптимального розв'язання проблеми дуже важливо вислухати всі думки зацікавлених людей, щоб мати можливість достатньо сформулювати власну думку з проблеми, яка може бути скоригована «колективною мудрістю».
5. Активна позиція. Вчитель повинен створити середовище, вільне від жартів, глузувань. Учні повинні займати активну позицію у навчанні, отримувати справжнє задоволення від здобування знань. Це стимулює їх до роботи на складнішому рівні, до прагнення мислити нестандартно, критично.
6. Віра в сили учнів. Здобувачі освіти повинні знати, що їм можна висловлювати будь-які думки, мислити поза шаблоном. Вони мають бути впевнені, що можуть внести свою «цеглинку» у зведення «будинку», яким є розв'язання проблеми.

Вимоги до рівня підготовки випускників школи зростають з кожним роком. Сьогодні професіоналізм педагога виражається в його компетентності, яка дозволяє йому ефективно здійснювати власну професійну діяльність, а також сприяти ефективному просуванню учнів за індивідуальними освітніми траєкторіями. Потрібно вже не просто відтворення раніше засвоєних зразків і способів функціонування, а розробка нових, творчих підходів, а також постійний саморозвиток, як в професійному, так і в особистісному плані.

Критичне мислення є базовою компетенцією для розвитку і формування інших компетенцій вчителя. Педагогічна діяльність в умовах насиченого інформаційно-освітнього середовища обов'язково включає в себе навички інтерпретації фактів з різних джерел інформації: знайомство з загальними принципами пошуку інформації; вміння розпізнавати свідомі спотворення інформації; вміння доповнювати інформацію, якої бракує тощо. Все це, безумовно, має бути серед навичок сучасного вчителя, оскільки без них, вони не зможуть сформувати критичне мислення своїх учнів [2].

Як ми бачимо, значущість критичного мислення, передусім, простежується у характері взаємовідносин учасників освітнього процесу. По-перше, на уроці створюється особлива атмосфера взаємодовіри та взаємоповаги. По-друге, використовуються стилі спілкування на основі партнерства й захоплення спільною творчою діяльністю.

Важливо пам'ятати, що мислити критично не означає завжди бути насторожі, постійно очікувати на маніпуляцію і ніколи не довіряти власному сприйняттю. Це неймовірно цікавий процес власного розвитку, який ніколи не може бути завершеним, але який не перешкоджає вашим взаєминам зі світом. Тому, думайте з користю і залишайте місце для спонтанності.

Список використаних джерел та літератури

1. Важеєвская Н.Е. Гносеологические корни науки в системе школьного образования / Н.Е. Важеєвская // Педагогика. – 2002. – № 4. – С. 3-9.
2. Гандзілевська Г.Б., Костюшко І.В. Критичне мислення як необхідна складова професійної компетентності сучасного вчителя. – Національний університет «Острозька академія», 2020
3. Концепція «Нова українська школа». Інформаційний збірник МОН України, 2016. Режим доступу: <http://mon.gov.ua>
4. Линдсней Г. Творческое и критическое мышление / Г. Линдсней, К.С. Халл, Р.Ф. Томпсон // Хрестоматия по общей психологии; ред. Ю.Б. Гиппенрейгер, В.В. Петухова. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – С. 130-145.
5. Пометун О.І., Пилипчатина Л.М., Сущенко І.М. та ін. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2010. – 216 с.
6. Тамбовська Х.В. розвиток критичного мислення як засіб формування інтелектуальної культури учнів / Тамбовська Х.В. // Директор школи: для керівників середніх навчальних закладів. – 2019. – № 8. – С. 100-105
7. Халперн Д. Психология критического мышления. –СПб.: Питер, 2000

Онищук О.О.,

кандидат технічних наук,

доцент кафедри теорії й методики викладання шкільних предметів ВІППО,
доцент Волинського національного університету імені Лесі Українки

Створення дистанційного курсу «Ефективні інноваційні рішення» на базі платформи GOOGLE WORKPLACE FOR EDUCATION

У статті розкрито методика створення дистанційного курсу «Ефективні інноваційні рішення», та доступності до навчального процесу, яке визначає актуальність організації освітнього процесу, застосування прогресивних технологій навчання. Описано методику автоматизованого створення відеолекцій, презентацій, практичних робіт, завдання для самопідготовки та курсового проекту та оцінювання.

Ключові слова: дистанційний курс, ефективні інноваційні рішення, технології, платформа Google Class, вебресурс, технологія, якість освіти, управління освітнім процесом.

Хмарні технології — досить нове явище в Інтернеті в цілому і в освіті зокрема. Хмарні технології базуються на концепції Web 2.0, яка передбачає надання користувачам можливості для самостійного створення та редагування контенту. При цьому весь створений і завантажений користувачами контент зберігається не у них на комп'ютерах, а на сервері компанії-розробника. G Suite for Education і Office 365 Education мають ряд переваг порівняно з будь-яким іншим хмарним сервісом. Хмарні сервіси цих компаній надаються навчальним закладам безкоштовно. Це дуже вагома перевага, оскільки створення і підтримка продуктів такого класу і якості вимагає від компаній-розробників